

KONSTANTİNOPOLİS'İN KURULUŞUNA DAİR BAZI NOTLAR

Andreas Alföldi
Çeviren: Tolga Ersoy

İstanbul'un kuruluşuna dair edebi kaynaklar, nümizmatik materyalin kullanılması ile yeni bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu konu ile ilgili O. Voetter,¹ J. Maurice² ve O. Seeck'in³ çalışmaları oldukça değerli olmakla birlikte, yeni katkıların da yapılması gereklidir.

I

Konstantinopolis'in kuruluşu vesilesiyle, 11 Mayıs 330 tarihinde, şehrin denizlerin sahibesi olarak resmedildiği bronz bir sikke ile, eski başkent in kurt ve ikiz temalı kuruluş mitinin resmedildiği bronz sikkelerin bastırılmış olduğu bilinmektedir. Bu çifte temanın işlenmiş olmasının önemi, aynı tarihte gerçekleşen daha önemli bir olgu ile birlikte kavranabilecektir. Maurice bu sikkeleri tasnif ederken, Roma temasının işlendiği sikkelerin Roma'da basıldığını⁴, Konstantinopolis temasının işlendiği sikkelerin

¹ O. Voetter, *Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft in Wien*, no. 176 (1898), s. 188; no. 177, s. 199 vd.

² J. Maurice, *Numismatique Constantinienne*, Cilt: I (1908), s. 253 ile V, VI, VII.

³ O. Seeck, *Zeitschrift für Numismatik*, Cilt: XXI (1898), s. 61 vd.

⁴ J. Maurice, *loc.cit.* Maurice'in metnindeki VII no.lu numune, metnimiz ekinde Levha III, no.5'te çoğaltılmıştır. Maurice, bu numuneye dair izahında hatalıdır. Bu noktada, bir Helenistik çömlekte görünen, oyun oynayan iki kızın üçüncü kızı omuzlarına kaldırdığı şeklindeki alegorik kompozisyon prototipini göz önüne almamız gerekir. Bu tema, Altın Çağ olarak tasavvur edilen dönemin mutluluk ve refahının anlatımı için tasarlanmış olup; aynı tema *Nazarius Methiyesi* (Lat. *Panegyricus Nazarii Constantino Augusto*) olarak anılan metinde de, İmparator I. Constantinus sayesinde gelmiş olan Altın Çağ olarak ifade edilir: "Daha rahatlamış olan ruhların, barışın getirdiği eğlencelerden yararlanmaları için, artık boş vakit mevcuttur." (Akt. Optatius Porphyrianus, V, 15.)

ise yeni kurulan şehirde basıldığını⁵ ileri sürmüştür ki, bu yanlış tasnif emperyal propaganda açısından oldukça önem arz eden bu iki temanın koşutluğunu gölgelemiştir.⁶ Tüm bu sikkelerin Roma'da basıldığı açık bir olgudur.

Roma darphanesinde basılan Konstantinopolis imgesi ile (Levha II, 1, 2) daha büyük sikkelerdeki imgeler karşılaştırıldığında (Levha II, 4, 5); miğferin biçiminde, aşağı rölyefte, altın şeritlerde, asanın biçiminde ve profilin ana hatlarında görünen benzerlik, bu büyük sikkelerin de Roma'da basıldığı açıklığa kavuşturulmaktadır. Aynı şekilde, Roma darphanesinde basılmış Roma imgesi taşıyan küçük sikkeler, madalyonlar (Levha III, 1) ile aynı özellikleri taşımaktadırlar, bundan ötürü daha büyük parçaların daha küçük olanlarla birlikte eşleştirilmesi gereklidir. Roma'da bulunan tüm grup sikkenin ortak kökeni, şu şekilde gösterilebilir; Levha II, 5'te yer alan sikkenin Roma'dan geldiğini biliyoruz; öteki yüzünde yer alan savaş gemisi Constantinus Iunnos ile eşleştirilmiştir. İmparator I. Constantinus'un imgesinin üslup açısından karakteristiği, kardeşi Constantinus'un karakteristiğine tekabül eder (Levha III, 9 ve IV, I, 2). Arızı olarak belirtmelidir ki, bu ikiz tür sikkelerin Roma'da basılması Constantinus'un ölümünden sonra da devam etmiştir. Bunun ispatı için, *nummus cetennionalis* (Levha IV, ii) imgesi ile Levha IV, 12'de yer alan madalyonun karşılaştırılması gereklidir; sonrakinin arka yüzünde yer alan imgenin modelleşmesi, Levha IV, 13-15'te yer alan sikkelerin arka yüzündeki imgelerle özdeşlik arz etmektedir. Bununla birlikte, II. Constantinus (Levha II, I5, M.S. 337-340) imgesi Roma darphanesinin karakteristiğini yansıtmakta olup, imgenin yer aldığı sikkenin arka yüzü ise Levha II, I4 ve 16'da yer alan sikkelerin arka yüzü ile yakından bağlantılıdır. Bu sonraki grup sikkede ön yüzünde Konstantinopolis imgesi ile, arka yüzleri ise kısa efsaneyi anlatan imge (II, 11) ve onun muadili olan imge (II, 12) ile eşleştirilmiştir. Sonraki grubun (Urbs Roma ve Konstantinopolis) incelenmesinin sonucunda, bunların aynı kaynaktan yani Roma'dan gelmiş olması gerektiğini sonucuna varılmaktadır. Levha II, 12'de yer alan imgenin Levha II, 13'te yer alan sikkenin arka yüzü ile, ve Levha II, 15'te yer alan sikkenin arka yüzündeki imge ile Levha II, 16'da yer alan Konstantinopolis imgesinin Levha II, 17-18'de yer alan imge ile özdeşliğinin ve bu sikkelerin arka yüzlerindeki hantal kadını figürlerin de birlikte değerlendirilmesi ile bu bağlantılar zinciri tamamlanacaktır.

Hatıra madalyalarının ilk aslı özelliği; "Victoria Augusti" efsanesi ile şüpheye yer vermeksizin Licinius'un Chrysopolis'te 18 Eylül 324 yılındaki mağlubiyetinin⁷ kutlan-

⁵ J. Maurice, *Numismatique Constantinienne*, Cilt II (1911), s. 521 vd. ile Cilt: VI-VII.

⁶ Madalyonların basıldığı darphanelere dair bkz. J.M.C. Toynbee, "Roman Medallions", *Numismatic Studies*, no. 5, New York, 1944, s. 48 vd.

⁷ Chrysopolis Deniz Muharebesi, (günümüz Üsküdar semti civarındaki antik bir yerleşim yeri olan Chrysopolis'te İmparator I. Constantinus ve Licinius arasındaki son çarpışmanın cereyan etmesiyle, Licinius'un mağlubiyetine, tetraşi yönetimini nihayete ermesi ile İmparator I. Constantinus'un Roma dünyasının tek hakimi olmasına yol açan bir muharebedir. (Muharebeye dair birincil kaynaklar için bkz. Eusebios *Vita Constantini*, XVII ile Zosimos, *Historia Nova*, II. 22. 7.) Bu muharebenin, Cons-

ması anlamına gelen bir savaş gemisinin sembolleştirilmiş olmasıdır. (Bu temaların basitleştirilmiş baskısı tanrıça Victoria figürünü havi küçük bronz sikkelerde mevcut olup, ön yüzlerinde Konstantinopolis'in kişiselleştirilmesi ile bağlantılıdır.) Böylece, bu temaların sanatın dili ile ifade ettiği ölçü, *Origio Constantini* (29) metninde ifade edilen olgudur: "Bu muazzam zaferin anısına, Constantinus Byzantium şehrine kendi ismini vererek, şehrin adını Konstantinopolis olarak değiştirdi." Themistius'tan öğrendiğimiz kadarıyla⁸, bu deniz zaferinden sonra, büyük olasılıkla M.S. 324 yılının sonlarında, İmparator yeni başkentini büyük bir alanda inşa etmeye başlamıştır.⁹ Buna ilaveten, sikkeler bunun 18 Eylül'den sonra olduğu olgusunu göstermekle birlikte¹⁰, Crispus ve Fausta'nın 326 yılındaki trajedisi, Byzantium şehrinin "Constantinus'un şehri" olarak adlandırılmaya başlanmış olduğunu göstermektedir.

Bu olguların birtakım önemli sonuçları olduğu görülmektedir. Zosimos, bize Constantinus'un Roma'daki pagan aristokrasi ile kavgası neticesinde, yeni başkentini eski Truva harabeleri civarında inşa etmeye başladığını aktarır¹¹, Sozomenos da benzer bir şekilde Constantinus'un yeni şehrinin İlium¹² ovasında kurmayı arzu ettiğini aktarır¹³, aynı

tantinus döneminde propaganda amaçlı olarak işleme şekli; Augustus döneminde Actium Deniz Muharebesinin sikkelerde propaganda amaçlı işlenmesi ile karşılaştırılabilir. (Çevirenin notu.)

⁸ Themistius, Oratio, IV, 25. (Dindorf edisyonu, s. 69.) Iulianus, Oratio, I, 6. (Bidez edisyonu, s. 18.) Seeck bu pasajlara (ve diğerlerine) dikkat çekmiştir. (Bkz. O. Seeck, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Die Romanistische Abteilung*, Cilt: X, 1889, s. 96 vd.) Edebi kaynakların detaylandırılmış değerlendirme Preger tarafından yapılmıştır. (Bkz. T. Preger, *Hermes*, Cilt: XXXVI, 1901, s. 336 vd.)

⁹ Themistius, Constantinus'un oğlunu mor renkler ile, şehrinin ise bir duvar ile sardığını ima ediyor. II. Constantinus'un 13 Kasım 324 tarihinde Caesar unvanını almış olduğunu, yakın zamanlarda Amiternum'da bulunmuş olan bir yazıt bildirmektedir. (Anibaldi, N. d. Scavi, 1936, 96) Bu olgudan J. Maurice'in -ve ardından Otto Seeck'in ve Piganol'un- düşündükleri gibi, şehrin inşasına da aynı gün başlanmış olduğu sonucunu çıkarmamız doğru olmaz. (Bkz. J. Maurice, "Les origines de Constantinople", *Recueil de Memoires publie par la Societ des Antiquaires de France a l'occasion de son centenaire*, 1904, s. 2. Piganol, *L'Empereur Constantin*, 1932, s. 162. Preger bu konuda daha kesin bir ifade ile, retorikçinin işinin doğru bir tarihsel saptamadan ziyade kelimelerle oynamak olduğunu göz önünde bulunduramaz gerektiğini belirtir. (Bkz. Preger, op. cit, s. 341. Karşılaştırınız: O. Seeck, "Das Leben des Dichters Porphyrius", *Rheinisches Museum*, Cilt: LXIII, 1908, s. 275 ve *Geschichte des Untergangs der antiken Welt*, III, s. 429). Konstantinopolis'in kuruluşu üzerine dair sorunların kapsamlı bir derlemesi için Gerland'ın ve Gren'in çalışmalarına bakılabilir (Bkz. E. Gerland, *Byzantinisch-neugriech Jahrbücher*, Cilt: X, 1934, s. 104 vd.; Erik Gren, *Kleinasien und der Ostbalkan in der wirtschaftlichen Entwicklung der romischen Kaiserzeit*, Uppsala Universitets Arsskrift, 1941, s. 156 vd.). Brehier ve Lathoud'un çalışmalarını görmediğimi de belirtmem gereklidir. (Bkz. Louis Brehier, "Constantin et la fondation de Constantinople", *Revue Historique*, Cilt: CXIX, 1915, s. 1241 vd.; D. Lathoud, "La consécration et la dédicace de Constantinople", *Echos d'Orient*, Cilt: XXIII, 1924, s. 289 vd. ile Cilt: XXIV, 1925, s. 180 vd.)

¹⁰ O. Voetter, op. cit., J. Maurice, op. cit. ve *Numismatique Constantiniennne*, Cilt: II, 1911, s. 482 vd.

¹¹ Zosimos, *Historia Nova*, II, 30, I.

¹² Latinize edilmiş şekliyle *Ilium* (Gr. *Ilion*) efsanevi Truva şehrine verilen diğer bir isimdir. Keza Epirus bölgesindeki bir antik şehrin adı ise de, Sozomenos'un bahsettiği bağlamda, Truva şehrinin bölgesinin kastedildiği anlaşılmaktadır. (Çevirenin notu)

¹³ Sozomenos, II, 3, 2.

şekilde Zonaras da Constantinus'un başkent olarak Byzantion şehrinde karar kılma-
dan önce, yeni başkenti Sigeium¹⁴ burnunda kurmaya başlamış olduğundan bahset-
miştir.¹⁵ Lakin gördüğümüz gibi, Constantinus yeni kuracağı şehir ile deniz muhare-
besi zaferinin anısının birlikte hatırlanmasını istemektedir, ve zaferinin kilit noktası
da Byzantion'un pozisyonu olmuştur. Bu durumda, iddia olunan Troas safhası haki-
ki değildir, 18 Eylül 324 tarihinden önce Troas Licinius'a aitti, ve bu tarihten sonra
Byzantion ile Constantinopolis bir ve aynı şehir oldu. Troas'da yeni bir şehrin kuru-
lacağı iddiası sadece imal edilmiş bir gelenekten çıkmış olup, taraflı doğasını anla-
mak kolaydır. Bir dizi Bizanslı yazar Constantinus'un Roma'nın kudretinin sırrı olan
Truva'nın Palladium heykelini yeni başkentine götürdüğünü¹⁶ ve üzerinde Ilium'daki
Apollo heykeline benzer şekilde yapılmış olan¹⁷ kendi heykelinin yer aldığı Porphyrios
sütununun altına gömer. Truva ile kurulan bu efsanevi bağlantılar, Constantinopo-
lis kentindeki önde gelen çevrelerin, Roma'nın kökeni (Ilium) mitlerini sahiplenmek
sonucunda şehrin orijinal Roma'dan daha antik, daha asil ve daha ebedi görünmesi
amacını gütmektedir. Görülmektedir ki, tartıştığımız rivayetler, aslında daha kapsamlı
bir efsanenin bir parçasıdır.

II

Eğer Constantinopolis darphanesinde M.S. 324 yılından M.S. 330 yılının Mayıs
ayına kadar basılmış olan sikkeleri incelersek, Constantinopolis'in daha sonraki dö-
nemlerde sıkça kullanılacak olan özel bir şekilde kişiselleştirilmesinin henüz belirme-
miş olduğu ve bu dönemde diğer darphanelerde basılmış sikkelerde de bu kişiselleş-
tirmenin mevcut olmadığı görülecektir. Konstantinopolis darphanesinin küçük bronz
sikkeleri (Levha IV, 7, 8) ve aynı darphanede basılan bir Solidus (Levha IV, 9) incelen-
diğinde sadece Dea Roma'nın zaferinin kutlandığı görülecektir, bu durum diğer darp-
hanelerin aynı dönemde bastığı sikkeler için de geçerlidir. (Levha IV, 10) Konstantino-
polis, henüz Roma'nın rakibi olarak temsil edilmemekteydi.¹⁸ Muzaffer İmparatorun,
ilk defa Byzantion'un mükemmel pozisyonu ile askeri ve ticari potansiyellerini kullan-
maya karar verdiğinde, şehrin daha sonraki rolüne nazaran daha mütevazı bir rol biç-
tiği görülmekte idi. Buna dair başka göstergeler de mevcuttur. Öncelikle şehrin mevcut

¹⁴ Latinize edilmiş şekliyle Sigeum (Gr. Sigeion), günümüz Çanakkale ili sınırları içerisinde, şehrin Anadolu'da yakasında (Karamenderes nehrinin ağzında) yer alan antik bir yerleşim biriminin adıdır. (Çevirenin notu.)

¹⁵ Zonaras XIII, 3, I. (Büttner-Wobst edisyonu, C. III, s. 13 vd.)

¹⁶ *Chronicon Paschale*, AD a. 328 (Dindorf [Bonn] edisyonu, s. 528= *Mon. Germ. Hist. azuct. ant.* IX, s.233); Malalas, *Chronographia*, XIII, 321; Zonaras, XIII, 3, 28; Procopius, *Bellum Gothicum*, I, 15.

¹⁷ Zonaras, XIII, 3, 25 (Büttner-Wobst edisyonu, C. III, s. 8, 18).

¹⁸ Pietas Augusti Nostri efsanesinin işlendiği altın hatıra madalyalarındaki kadın figürü, aslında impa-
ratorluğun herhangi bir şehrinin şematik sembolü olup, yeni başkent için tasvir edilmiş özel bir figür
değildir. (J.M.C. Toynbee, *op.cit.*, s. 183 ve 196; levhalar VI, 2; VIII, 5-6; XXX, 3; XXV, 2 ve XXXVI).

surlarının yeniden inşa edildiği görülmektedir, ancak yıllar sonra şehrin surları geniş bir alanı kapsayacak şekilde genişletilecektir.¹⁹ Kabul edilmelidir ki, şehrin inşası esnasında, İmparator ve erkânının şehirde bulunması olanaklı değildi.²⁰ Fakat kendi erkânını taşıması -şayet gerçekten olmuş ise de- Ebedi Şehir için bir kırılma olmayacaktı. Üçüncü yüzyılın aralıksız savaşları esnasında, imparatorlar için komuta merkezini tehlikeli sınırların gerisine taşıma ihtiyacı doğmuştu ve Milan, Sirmium, Trier, Cologne, ve Antioch büyük emperyal şehirler haline gelmişti. Daha fazlası, Nicomedia'nın sadece basit bir askeri karargah olmakla kalmayıp, idari ve siyasi sebeplerin zorlaması sonucunda önemli bir idari merkez haline gelmiş olmasıydı. Eğer önceki imparatorlar (mesela Sirmium'da Maximianus, Serdicada ve Thessalonica'da Galerius, Nicaea'da Diocletianus) devasa inşa programları yürütmüşlerse de, Roma'nın imparatorluğunun ideal başkenti olma özelliğini tehlikeye düşürmemiş olduklarını asla unutmamamız gerekir, kaldı ki Roma bu dönemlerde imparatorların kapılarından girerek emperyal kutlamaları yaptığı yegane şehir olma ayrıcalığına haizdi. Eğer şehirler bir imparatorun ismini almışsa da (Caesaria, Augusta, Traianopolis, Hadrianapolis gibi), yapılan adlandırma bu şehirleri emperyal yönetimin yeni payitahtı haline getirmemiş olduğu açıktır; bu durum M.S. 326 yılında²¹ Arelate şehrinin Constantina olarak adlandırılması veya M.S. 327 yılında Helenopolis şehrinin kurulması için de geçerlidir.

M.S. 324 yılında, İmparator I. Constantinus; Anadolu'nun kuzeybatısında tüm imparatorluğun idari yönetiminin yapılabileceği merkezi bir pozisyonu aramış olan Diocletianus'un örneğini takip ettiğinde, Roma'yı zamanla kazanmış olduğu ayrıcalıklarından yoksun kılma niyetini taşıdığı asla düşünmememiz gereklidir. Bu durum daha sonra ortaya çıkmış olup, sikkeler bizi bu değişimle ilgili bazı bilgiler vermektedir.

III

Bu bölümde ele alınacak hatıra madalyaların tarihsel önemi ilk defa O. Seeck tarafından takdir edilmiştir:²²

I. SENATUS: Başında defne çelengi ile, altından zafer kostümü içerisinde, sağ elinde küre ve asa olan bir sıra küçük küreler ile gösterilen ve daha büyük kürenin başı olduğu, solda duran adam. Efsanenin açıkça belirttiği gibi, bu figür İmparator değildir. (Maurice ve Seeck de bu görüştedir.²³) Ama Senato'nun kişiselleştirilmesi, buna karşın

¹⁹ Bu hususa dair Preger şunları yazmaktadır: "Fakat bu olguya rağmen, kanımca Chronicon Paschale tarafından sunulmuş olan kanıtların kenara itilmesi tavsiye edilebilir bir durum değildir; zira diğer olgular imparatorların bu uygulamayı tersine çevirdiğine ettiğine işaret etmektedir.

²⁰ J. Maurice, *Les origines de Constantinople, dans les Mémoires publiés à l'occasion du Centenaire des Antiquaires de France*, Paris, 1904, s. 9.

²¹ J. Maurice, *Numismatique Constantinienne*, Cilt: II, 1911, s. 179 vd.

²² Seeck, *Zeitschrift für Numismatik*, Cilt: XXI (1898), s. 22 vd.

²³ Ibid, s. 2, 24; J. Maurice, *Num. Const.* I, 237.

bir pagan Genius formunda değil ama Hıristiyan duygularına aldırmaksızın, evrensel gücü temsil eden, konsül derecesinden gerçek bir senatör olarak temsil edilmiştir. Görülmektedir ki, imparatorluğun tüm darphaneleri bu tipi üretmiştir: Her ne kadar oldukça nadir olsa da, üç darphaneden örneklerimiz mevcuttur.

(a) Darphane damgası - S(acra) M(oneta) R(omae); göğe doğru çevrilmiş, taç giyen imparator başı. Berlin numunesi 19-85 gr. ağırlığındadır. (Seeck, op. Cit, 22, no. I, Levha I, 2; Weifert koleksiyonundaki örnek biraz daha ağırdır. (20,10 gr.) - Bkz. G. Elmer, Numismatische Zeitschrift, 1930, s. 42, Levha II, 4) Levha I, I.

(b) Darphane damgası - S(acra) M(oneta) T(hessalonicae); İmparatorun konsül tören elbiseleri içerisinde, defne çelengi takmış, elinde jüre ve kartal başlı asa taşıyan büstü sağdadır. Bilinen tek örneği Britanya Müzesindedir, ağırlığı 13,20 gramdır. Levha I, I, 2.

(c) Darphane damgası - S(acra) M(oneta) N(icomediae); ön yüzünde taçlandırılmış bir baş imgesi mevcuttur. Bu tip, mutad bir Solidus'tan sadece biraz daha ağırdır, bu parça Maurice tarafından tanımlanmıştır. (*Num. Const.* Cilt I, Levha XI, 4 ve Cilt III, s. 58 resim no. xiii) Sadece 5.29 gr. ağırlığındadır.

2. EQUES (EQUIS) ROMANUS: Elini selam vermek için kaldırmış çıplak başlı süvarinin, Seeck'in de önerdiği gibi İmparator olmadığı oldukça açıktır, ama efsanenin belirttiği gibi bir şövalye olduğu malumdur. Bu tipe dair şunları biliyoruz:

(a) Darphane damgası - S(acra) M(oneta) N(icomediae); paludamentum giymiş ve defne çelengi takmış bir emperyal büst, ağırlık yaklaşık 1,5 X Solidus (ortalama 6,66-6,75 gr.) Kayda değer sayıda örnekleri mevcuttur: Bkz. Seeck, *op. cit.*, no. III, Maurice, *op.cit.*, III, s. 58 vd., XI-XII, levha III, 2, G. Elmer, *Num. Zeitschrift*, 1930, s. 40, resim no. 3.

(b) Darphane damgası - S(acra) M(oneta) T(hes)s(alonicae); gözleri göğe bakan emperyal büst, bilinen yegane numunesi Weifert koleksiyonu içerisinde. Tip (a) ile aynı ölçektedir (6.34 gr.): Bkz. G. Elmer, *op. cit.*, s. 4I, no. 8 ve levha II, ii.

Bu listeye, Seeck tarafından bilinmeyen yeni tiplerin ilave edilmesi gereklidir:

3. GENIUM P. R.: Roma halkının Genius'u, kale modelinde bir taç giyiyor, bir küre ile cornucopiae taşıyor. Sahip olduğumuz bu benzersiz örnek, sağ tarafında S(acra) M(oneta) R(omae) şeklindeki darphane damgasına haiz ve taçlandırılmış baş göğe doğru bakıyor. Hafifçe hasar görmüş bir gümüş madalyon, 29,8 mm ve 762 gr. *Münz-handlung Basel*, Vente Publique, No. 3 (7 Mart 1935), s. 97I, Levha 49. Levha I, 4.

4. AETERNA GLORIA SENAT(us) P(opuli) Q(ue) R(omani): İmparator I. Constantine ve ikinci Caesar ünvanına sahip olan oğlu Constantius, ön yüzde dört fil tarafından çekilen bir zafer aracı içerisinde, başlarının etrafında hale mevcut, sağ ellerini

selam vermek için kaldırmışlar, her iki yanda birer Lictor onlara refakat ediyor. Bu imge, Ocak ayının birinci gününün “processus consularis” (Consul atanması için kortej) temsilidir. Bu tipin Constantinus büstü ile birlikte basılmış olduğunu da varsayabiliriz, ama şu ana kadar bildiğimiz numune oğlu ile birlikte yer almış olduğu, iki adet Solidus’a tekabül eden (8,99 gr ağırlığında) bir numunedir. *Auction Schulmann* (Amsterdam, 5 Mart 1923), Coll. Vierordt, Levha 61, no. 273 vd. (Levha I, I). Levha I, 3.

Seeck tarafından doğru bir şekilde dikkat edilen husus, Senato tiplerini içerenlerin şövalye tiplerini içeren tiplerden daha ağır olduğudur. Daha üst statüdeki kişiler daha düşük statülerden daha ağır parçalara sahiptiler. Buna rağmen, Nicomediada Senato’yu temsil eden ufak madalyonlar da mevcuttur.²⁴ Aslında sorun Seeck tarafından önerildiği gibi İmparator’un değişik kostümler içerisinde temsili sorunu değildir, Roma’nın değişik toplumsal sınıflarına ait bir sorundur ve burada özellikle Roma ismini vurgulamamız gerekir. Bu üç sınıf; aslında bu madalyonların dağıtılması amacının güdüldüğü, Constantinus dönemi toplumunun gerçek elementlerine oldukça yabancıydılar: “Equites” ünvanı oldukça eskimiş ve kullanılmaz haldeydi, Roma halkının pagan Genius’u ise neredeyse Roma şehri hariç her yerde anlamını tamamen kaybetmişti. Bir kez daha açık bir şekilde görülmektedir ki, İmparator ve erkanı bu tipleri üretilmesini buyurduklarında, anmak istedikleri aslında Roma şehrinin antik geleneğinin üç sütunu idi. Senato ile Roma halkının dünyevî gücün sembolleri olan küre ve asayı taşımalarına izin verilmiş olması kesinlikle bir tesadüf değildir: İmparator bir kez daha eski başkentten yüksek gayelerini kabullenmiştir. Aynı nedenle Constantinus, Romada Equites sınıfının yeniden örgütlenmesi için bir toplumsal deney yapmıştır. Bu sınıfın Roma şehrinin muhafazakâr çevreleri ile sınırlı kalmasını sağlamış, herhangi bir pratik amaç gütmemiş, aslında çok fazla anlam arz etmeyen bir sus payı vermiştir.²⁵

²⁴ O. Seeck, op. cit., s. 24; Benzer şekilde yorumlar Maurice ve Toynbee’de de mevcuttur: J. Maurice, *Num. Const.* I, s. 245, J.M.C. Toynbee, op. cit., s. 116.

²⁵ *Codex Theodosianus*, XIII, 5, 16 (M.S. 6 Şubat 380): “Tasdik ederiz ki; Ordo Equester’in (Şövalyelik düzeni) onuru sizlere ebedi imparatorlar olan kutsal Constantinus ile Julianus tarafından verilmiştir.” İmparator I. Valentinianus’un çıkarttığı kanun ile karşılaştırın: “Valentinianus ve Valens’ten Praefectum Praetorio Mamertinum’a. İrademiz odur ki, şehrimizin tüm üyeleri içerisinde, ikinci sınıf bir zümreye mensup olan Roma şövalyeleri, Romalı olarak doğmuş olanlardan, Roma yurttaşlarından veya loncalara bağlanmakla yükümlü olmamış yabancı kişiler arasından seçilecektir. Çünkü, bu tür insanların herhangi bir ayrıcalıktan yoksun olmaları uygun olmadığı gibi; bu kişiler resmi muhafızlık hizmeti gibi hizmete veya cismani cezalandırılmaya tabi olmak ile kaygılanmamalıdır, ve Senataryal düzenin yükümlü olduğu vergi mükellefiyetlerinden muaf tutulmalıdırlar.” (*Cod. Theod.*, lib. VI, 37, 1) Stein bu düzenlemelerin anlamını kavrayamamıştı, yeni şövalyeler asil gençlik değildiler. (Bkz. A. Stein, *Der römische Ritterstand: ein Beitrag zur Sozial und Personengeschichte des römischen Reiches*, München: C.H. Beck, 1927, s. 457 vd.) Sallet ve ona katılan Hönn, pasajda senatörlerden kastedilenin Konstantinopolis Senatosu olduğunu düşünmüşlerse de, gerek senatörlerle Equites ve Populus arasındaki bağlantılar, gerekse kronoloji göz önüne alındığında bu görüşün hatalı olduğu görülecektir. (Bkz. A.V. Sallet, *Zeitschrift für Numismatik*, Cilt: III, 1876, s. 129; Karl Hönn, *Konstantin der Grosse: Leben einer Zeitenwende*, 1940, s. 150.)

Levha I. 3'te gördüğümüz Senato ve Roma Halkı'nın ebedi zaferi teması, İmparator ve üçüncü oğlunun 1 Ocak 326 yılında saygın konsüllüklerini kutlamaktadır. Senato ile olan tip (Levha I, 3), konsül cüppesi ve rütbesini taşımakta, aynı zamanda bu duruma işaret etmektedir. Lakin emperyal başların göğe doğru bakmaları, sikkelelerin Cota Vicennalia'yı M.S. 326 yılının yaz mevsiminde Roma'da büyük bir gösteriyle kutladıklarını göstermektedir.²⁶ Bu hatıra sikkelerinin, önemli bir siyasi vaka vesilesiyle basıldıkları için, özel bir siyasi öneme sahip olmak zorundadır. Pagan olan eski Roma geleneğini sürdüren kesime saygı gösterilmiştir. Bu jest, Constantinus'un Hristiyan siyaseti tamamen gelişmiş ve saldırgan nitelik arz etmiş olduğu zamanda, kısmen pagan formlar içerisinde yapılmış bir harekettir. Aslında bu çok istisnai bir durumu yansıtmakta olup, İmparator açısından istisnai bir amaç mevcuttur. Hatırlanacaktır ki, Constantinus Licinius'a karşı ikinci askeri harekâtını yaptığında, hâlihazırda karşıtı olan tiranın dini olarak gördüğü ve meşru olan birinci yurttaşın dini olarak karakterize edilen Kilise'ye karşı muhalif olan çoktanrıcılığı lekelemektedir, Kilise ise buna karşı Constantinus'u kendi inancının savunucusu olarak onurlandırmaktaydı. İmparatorun kendisi ise açıkça, Hakiki Tanrı'nın iradesini İsa'yı çarmıha gerenlere karşı yerine getireceğini ilan etmekteydi, şehirlerde paganlara karşı Hristiyan unsurları desteklemekteydi, Hristiyan ruhban zümresine önemli ayrıcalıklar tanımış ve büyük bağışlarda bulunmuştu, Kilise'nin kullanımına büyük miktar paralar tahsis etmişti, kilit idari görevlere Hristiyanları getirmeyi tercih etmişti, hatta paganizmin kalesi olan Roma şehrine, bir Hristiyanı vali olarak atama cüretini göstermişti. Bir yıl önce, yani M.S. 325 yılında, Constantinus Vicennalia için Nicaea şehrinde tamamen Hristiyan tarzında kutlamalar yapmıştı. Açık bir şekilde Kilise'yi kovuşturanlara ve eski dinin savunucularına saldırmıştı; Constantinus'u yeni darphanesinde labarum sembolü ile temsil edilen, İmparator'un yeni Hristiyan standartlarında, mıhlanarak öldürülen yılan paganizmi simgeleştirmektedir. Paganlar bu gelişmeler karşısında büyük bir endişe içindeydiler, oysa İmparator tapınma özgürlüğünü korumakla mükellefti. Muhtemelen, Neo-Platonist filozoflar doğuda Constantinus'u bu yönde etkilemeye müsaittiler. Ama Kilise neredeyse bir devlet kurumu haline geldiğinde ve İmparator kendilerinin sözleri yerine piskoposların sözlerine kulak kabarttığı ve bu suretle *mores maiorum* (ataların gelenekleri) terk edildiğinde eski aristokrasinin sabrı taşmış olmalıydı. Licinius'a karşı kazanmış olduğu zaferden sonra, Constantinus tahtını İtalya'dan Propontis'e taşıdı. Henüz İmparatorluğun ideal merkezi olarak Roma otoritesini azaltma planlamıştı, ama yeni şehirdeki inşa ölçeğinin büyüklüğü İmparator'un gözlerini Roma'dan çevirmesini kolaylaştırmıştı. Licinius'un mağlubiyetinden sonra, İmparator artık Batının maddi ve manevi güçlerine eskisi kadar bağlı değildi, bu nedenle artık Pagan Senato ile hesapların görülmesi onun için kolay olacaktı. Ama Constantinus Senatodan ta-

²⁶ Seeck, *op. cit.*, 26. J. Maurice hatalı olarak M.S. 325 yılını göstermiş ise de (*Num. Const.*, Cilt: I, s. cxxxiv), daha sonradan bu hatalı tarihi düzeltilmiştir. (*Num. Const.*, Cilt: II, s. 168 vd.)

mamen kopmadı yahut kopamadı. Constantinus'un Hıristiyan tarihçisinin²⁷ Licinius'u Romalı atalarının geleneklerini terk etmiş olmakla suçlaması oldukça komiktir, ama aslında bu suçlama edebi bir söylenti olmayıp aksine İmparator'un o dönemli gerçek sloganıdır.²⁸ İmparator'un Pagan kültürünün yüksek rahibi unvanını reddetmemiş olması, Pagan Senato'da gözü olduğunu göstermekte olup, aynı yaklaşım tartıştığımız sikke türlerinin tasarımlarda da görülebilmektedir. Bu sikke türlerinde, halen Pagan olan Roma ile yeniden birleşme hedefinin güdülmüş olduğu görüleceği gibi, aynı siyasetin bir diğer tezahürü ise M.S. 326 yılının Haziran ayında kutlanan Vicennalia ritüellerin yenilenmesi ve kutlamaların Roma şehrinde geleneksel şekilde gerçekleştirilmiş olmasıdır.

Buna karşın, yeniden birleşme çabaları başarılı olmamıştır. Kendisi de bir Pagan olan tarihçi Zosimos'tan bildiğimiz kadarıyla, Constantinus Roma'daki paganlarla kavga etmiştir. Her ne kadar Zosimos'un anlatısı Constantinus'un din değiştirmesi konusunda hatalar ile dolu ise de, bahsettiği kavgaya dair kısmı güvenilirdir.²⁹ İmparator, çok çabuk öfkelenen bir mizaca sahipti, ve bu olaydan kısa bir süre önce dengesi eşinin ve oğlunun idamı ile iyice altüst olmuş durumdaydı. Yıldönümü kutlamaları nedeniyle Ordu tarafından yapılan pagan kurban törenlerini gördüğünde ise kontrolünü tamamen kaybetti. Böylece Senato ve Roma halkının öfkelerini kendi üzerine çekmiş oldu.³⁰ Sırtını tamamen Roma'ya dönme kararı aslında bu skandalın meyvesiydi, bu nedenle yeni şehrin kurulmasına özel bir önem verdi. Sikkeler de Konstantinopolis'in yeni rolünü anlamamıza katkı sağlamaktadır.

IV

Bu durumda bile, Constantinus kendisini "mos maiorum"u (ata geleneğini) ve onun aracı olan Roma aristokrasisini yok etmek için kendisini yeterince güçlü hissetmemekteydi. Bu aristokrasinin romantik hareketini Roma ile tecrit etmek ve sınırlamak onun için yeterliydi. Bu hareket, bir sonraki kuşakta en yüksek tarihsel önemini kazanacaktı ve bu da ilkesel olarak Constantinus'un siyasetinin hesabına yazılacaktı. Bir başka çalışmada gösterileceği üzere, bu dönüş noktasından sonra dahi, Constantinus Pagan aristoktasi ile bağlarını tamamen koparmamıştır. Çoğu durumda Roma valisini onların arasından seçmiştir. Oldukça gıpta edilen Consul Ordinarius makamını onlardan almadı, onların oğullarını yeni oluşturulan idari makamların en üst düzeylerin-

²⁷ Kast edilen tarihçi Eusebios'tur. (Çevirenin notu)

²⁸ Laqueur'un görüşü bu yöndedir. Bkz. Richard Laqueur, *Eusebius als Historiker seiner Zeit*, (Arbeiten zur Kirchengeschichte, no. 11.) Berlin ve Leipzig, W. de Gruyter & Co., 1929, s. 195 vd. (Alıntılanan pasaj: Eusebios, *Historia Ecclesiastica*, X, 1-24; Schwartz edisyonu, s. 896).

²⁹ Zosimos, II, 29, I, vd. Bu argümanın Philostorgius tarafından tartışılması, Bidez tarafından ele alınmıştır. (Bkz. J. Bidez, *Byzantion*, Cilt: X, 1935, s. 413 vd.)

³⁰ Zosimos, II, 29, 5 ve 30; Leo Gramm. s. 84, 19.

de görev almaktan mahrum etmedi ve bu şekilde belirleyici bir etki kazanırken “Yeni Roma”ya karşı ikincil bir yer verdiği eski Roma’nın büyük geçmişini de hesaba kattı.

Doğuda, Constantinus tarafından ard arda Pagan mabetleri kapatıldı. Bu mabetlerin hazinelerini aldı, onları sanatsal süslerinden mahrum bıraktı, bu süsler yeni başkenti süslemek için kullanılacaktı, hatta bu parçaların sökülmesi için birden fazla mabet de yıkılmak zorunda kaldı. Ama aynı zamanda Roma şehrinin kültleri doku-
nulmadan kaldı, bundan dolayı halefleri de bu istisnai ayrıcalığı geri almaya cüret edemedi. İlk Hristiyan imparatorun ölümünde bile Pagan belirtiler görülmekteydi. Roma sikkelerinin ters yüzleri diğer darphanelerin bastığı sikkelerden farklı olarak, tek bir Hristiyan sembolü içermemekte olup, Constantinus’un ölümünde bile pagan sembolizmi içermekteydi. Levha I, 7’de görünen bronz madalyonun ters yüzünde Constantinus tıpkı Jupiter’in elbiseleri ve stilinde oturmakta ve elindeki küreyi oğullarından birine vermektedir, kürenin üzerinde yeniden doğuşun sembolü olan Phoenix figürü mevcut olup genç Caesar ise Doğu’nun fatihi olan yeni bir Bacchus olarak tasvir edilmiştir, oğul babasının huzuruna omzunda zafer sembolü ile çıkmaktadır. Yanında, Bacchus’un kutsal hayvanı olan dişi panter bulunmaktadır, bu hayvan da dünyanın efendisine boyun eğmektedir, onun asaletini içgüdüsel olarak tanımaktadır.³¹ Bu şekilde, Constantinus Roma’yı büyük milli geçmişin bir müzesi olarak bırakmıştır, her ne kadar Olympos’un kutsal varlıkları ile kopmaz bağlar ile bağlı kalsalar da. Ama aynı zamanda, yeni başkentini Hristiyan dünyasının Roma’sı haline getirmiştir. Bu rol ayrımı, Konstantinopolis’in 11 Mayıs 330 tarihindeki kutsanması anısına basılan sikkelerde daha açık bir şekilde görülmektedir.(Levha I, 5, 5a) Bu sikkeler, Constantinopolis imgesinin yanında, tıpkı M.S. 315 yılında basılan gümüş Ticinum madalyonunda (Levha I, 6) olduğu gibi, aynı tuhaf asaya yer verir; Constantinus’un miğferinde mesihin tuğrası mevcuttur, ama esasının bittiği noktada çarmıh içeren bir küre vardır.³² Bu hatıra madalyonlar üzerindeki asanın şekli Thessalonica sikkelerinde (Levha I, 5) görülebilecektir, ama aynı sembol kendi küresel şekillerini içeren diğer darphanelerin sikkelerinde de (Levha II, 1-2) görülebileceği gibi, Roma darphanesinin bronz madalyonlarında da görülebilecektir. (Levha II, 4-6, 8, 10-11,, 16-18, VI, 13-15) Bu bulguları değerlendiren, aralarında Otto Seeck’in de bulunduğu bazı tarihçiler³³, Konstantinopolis şehrinin kurucusunun bir Hristiyan başkenti kurma niyetinin olmadığını düşünmüşlerdir. Ama Konstantinopolis’in Hristiyan karakteri daha vurgulandıkça, buna karşı sikkelerdeki Roma imgesi (Levha II, 3, III, I, 4, 6) Pagan efsanesi kökenli olan dişi

³¹ Vahşi hayvanların içgüdüsel olarak imparator önünde eğilmeleri teması, övgü şiirlerinde iyi bilinen bir motiftir. (Bkz. O. Weinreich, *Studien zu Martia*, 1928, s. 74 vd.) Fakat bu sahnenin plastik sanatlarda ilk defa yer alması, J. Maurice tarafından yanlış bir şekilde paganizm üzerinde zaferin resmedilmesi olarak yorumlanmıştır. Bkz. *Num. Const. C. I*, s. 246 vd. Karşılaştırınız Opt. Porph., *Carmen*, IX, 31 vd. ile X, 33 vd.)

³² Pisciculi’den aktaran: F. Dölger, 1939, s. 5.

³³ O. Seeck, *Gesch. d. Untergangs d. ant. Welt*, Cilt: III, s. 426 vd.; *Zeitschr. für Num.*, Cilt: XXI, 1898, s. 60.

kurt ve ikizler imgesi ile eşleştirilmiştir, bu bağlamda Dioscuri'nin yıldızları için olduğu gibi çobanlar teması da (Levha III, 2, 4, 6) mitin efsanevi unsurunu vurgular, kutsal atalar olan Mars ve Rhea, sahnenin arkasından görünmeyecek şekilde temsil edilirler.

Roma darphanesinin bronz madalyonları, Constantinus'un şehri üzerine planlarına dair yeni bir açılım getirdiğinden, bu bağlamda tarihsel ilgimizin odağındadır. Konstantinopolis'in 'Tykhe'si'³⁴ için bir reproduksiyon mevcut değildir, tıpkı aynı olay üzerine Konstantinopolis'te basılan gümüş madalyonlar³⁵ gibi. Ama bunlar bilinçli olarak Roma'nın kutsal kişiselleştirilmesinin karşıtı tipler olarak bilinçli şekilde seçilmiş temalardır, farklı akımları bağdaştırmanın panteistik tanrısallığı için olağan olduğu gibi, kutsal sembollerin çoğaltılarak kullanılması suretiyle karakterize edilmişleridir. Bu tuhaf figürün, Constantinus'un hedeflerine yönelik olarak, resmi törenlere belli bir şekil vermeye çalışırken İmparator'a yardım eden filozoflar, gizemciler ve astrologlar tarafından yaratıldığını varsayabiliriz.³⁶ Yeni şehrin kişiselleştirilmesinin sembolleri, Konstantinopolis'i temsil etmeyi amaçladıkları gibi, dünyanın fatihi olan Roma'yı barışın, zaferin ve bereketin sahibesi olarak temsil etmekteydiler. Levha II, 8'de kale şeklinde taç giyen, bir geminin ön kısmı üzerinde ayakları ile duran figür, Abundantia, Victoria ve Ceres'in alametleri birleştirmektedir. Konstantinopolis figürler, bazı madalyonlarda Victoria Augusti'nin (Levha II, 9-10, 17-18) kendisi gibi temsil edilir ve bu suretler egemenliğin taşıyıcısı olarak tasvir edilir. İkiz tiplerde (Levha II, 11-12), Roma ile yoğun koşutluk arz eder ve şüphesiz bahsettiğimiz amaçların ifadesidir.

Devletin dini ve ahlaki temelinde bu kadar ani bir değişim çelişkileri de beraberinde getirmiştir. Bu sıradışı bir durum değildir. İlk Hıristiyan imparatorun oldukça devrimci ve yorulmak bilmez karakterine, yeni başkentini bir ayın ile kutsamış ve inançlı Hıristiyanlığı ile doldurmuş olmasına karşın, Geç Roma düşüncesinin ve sanatının ifade araçları, özü itibarıyla Pagan olduğundan, yeni başkent ancak Pagan uzmanların yardımıyla ve geleneksel Pagan tarzında, geleneksel eski başkent bir karşıtı olarak oluşturulabilirdi. Eski ve yeni Roma'nın sembolik figürlerine bir kez daha bakalım. Birincisi, muhteşem bir tarihsel geçmişin eşi benzeri olmayan bir ürünü olup, ikincisi İmparator'un mutlak gücünün ifadesidir. İkinci Roma, antik dünyanın kostümünü giymiş olmasına karşın yüzünü geleceğe dönmüştür. Önceki figür ise, zamanın onurlandırdığı savaş zırhı içerisinde, geriye doğru kendi antik ihtişamına bakmaktadır.

³⁴ J. Friedlander, *Zeitschr. für Num.*, Cilt: III, 1879, s. 125 vd.; V. Schultze, *Zeitschrift für Kirchengesch.*, Cilt: VII, 1885, s. 356 vd.; A. Parisotti, *Archivio della Società romana di storia patria*, Cilt: XI, 1888, s. 143; J. Strzygowski, "Analecta Graeciensia", *Festschrift zur 42. Tversammlung deutscher Philologen v. Schulmanner*, 1893, s. 141 vd.; O. Seeck, *Zeitschr. für Num.*, 1898, s. 64; J. Maurice, *Num. Const.*, Cilt: I, s. CLI, I58; Cilt: II, s. 520; D. Lathoud, *Echos d'Orient*, Cilt: XXIV, 1925, s. 183 vd.; L. Cesano, *Stuidi di Numismatica*, Cilt: I, 1940, s. 69 vd.; L. Laffranchi, *Numismatica*, Cilt: VII, 1941, no. 2.

³⁵ J. Maurice, *op. cit.*, Cilt: II, 1911, s 520, no. v. Ayrıca bkz. Francesco Gneccchi, *I medaglioni romani*, tav. 28, Milan, s. 11-13.

³⁶ T. Preger, *Hermes*, Cilt: XXXVI, 1901, s. 338 vd.

Kendisine eşlik eden dişi kurt figüründe, yaratıcısının maksadından bağımsız bir şekilde, Pagan reaksiyonunun ifadesini bulmuştur. Bu reaksiyon, büyük bir yükselişle, Kilise'nin en iyi güçlerini acı bir mücadeleye sürükledi ve dalgayı dönüştürmesinin mümkün olmamasına rağmen, bizler için antik kültürün hazinelerinin saklanması başarılı oldu.

Dönemimizde hiçbir âlim, Hıristiyan olan “Yeni Roma” üzerine bilgimize dair Profesör Norman Baynes'den daha büyük bir katkı yapamamıştır ve bu yazı onun onuruna şükranla adanmıştır.

LEVHA 1

HATIRA MADALYONLAR (1-4, 6, 7) VE I. CONSTANTINUS'UN SİKKE-
LERİ (5). 1. ROMA'DAN, ALTIN. (KAISER FRIEDRICH MÜZESİ, BERLİN)
2. THESSALONICA'DAN, ALTIN. (BRİTANYA MÜZESİ) 3. TRIER'DEN, AL-
TIN. (OXFORD'DAKİ ASHMOLEAN MÜZESİ NUMUNESİ) 4. ROMA'DAN,
GÜMÜŞ. (ESKİ WALDECK KOLLEKSİYONU) 5. THESSALONICA'DAN, BRONZ.
6. TICINUM'DAN, GÜMÜŞ. (KUNSTHIST MÜZESİ, VİYANA) 7. BRONZ,
ROMA'DAN. (BRERA, MİLAN)

LEVHA 2

SİKKELER (1-3) VE I. CONSTANTINUS İLE II. CONSTANTINUS'UN BRONZ MADALYONLARI (7, 15) KONSTANTİNOPOLİS'İN KUTLANMASI İÇİN BASILMIŞLARDIR.

LEVHA 3

İMPARATOR I. CONSTANTINUS'UN VE CONTANTIUS'UN (9) BRONZ MADALYONLARI, KONSTANTİNOPOLİS'İN KUTLANMASI İÇİN BASILMIŞLARDIR.

